

Κατάταξη των φρασεολογισμών της ελληνικής γλώσσας: προσέγγιση στο θέμα (με βάση τη ρωσική θεωρία της γλωσσολογίας)

Irina V. Tresorukova*

Η φρασεολογία είναι ένας σχετικά νέος κλάδος της γλωσσολογίας. Για το λόγο αυτό υπάρχει μια σειρά από διαφορετικές θεωρίες για την κατάταξη των ΦΜ (φρασεολογικών μονάδων) και τη διαφορετική ορολογία για την ονομασία τους [Baranov, Dobronolsky 2008, 8].

Ο προσδιορισμός της στρατηγικής της φρασεολογικής μελέτης στην εποχή μας γίνεται όλο και πιο επίκαιρος, δεδομένου ότι η φρασεολογία ως κλάδος της γλωσσολογίας όλο και περισσότερο υποτάσσεται στις πολυπαραδειγματικές μελέτες [Alefirenko 2008, 7]. Ενώ στα μέσα του 20^{ου} αιώνα το κέντρο της φρασεολογικής μελέτης βρισκόταν το φράσημα, στο τέλος του 20^{ου} αιώνα περισσότερη σημασία στη μελέτη αποδίδεται στις σχέσεις των ΦΜ με διαφοροποιημένα αντικείμενα της επιστημονικής γνώσης, όπως η ομιλία, η επικοινωνία, η ανθρώπινη δράση, η ψυχολογία, η πολιτισμός και το έθνος.

Στη σύγχρονη φρασεολογία διακρίνονται τέσσερα στάδια κατάταξης των ΦΜ:

α) Το λεγόμενο κλασικό στάδιο (εκπρόσωποι V. Vinogradov, N. Shansky κ.α.), όταν οι ΦΜ κατατάσσονται σε κατηγορίες ανάλογα με τη δομή και της διάρθρωσή τους. Το στάδιο αυτό θα μπορούσαμε να το αποκαλέσουμε συγκριτική γλωσσολογία, όπου το παράδειγμα της στοιχειώδους ταξινόμησης βασίζεται στον εντοπισμό και την κατάταξη γλωσσικών (και φρασεολογικών) μονάδων, και τον κύριο ρόλο διαδραματίζει η σημασιολογία, η οποία και καθορίζει το χαρακτήρα σχέσεων των ΦΜ με γλωσσικές μονάδες διφόρων επιπέδων της γλώσσας. Είναι τώρα όταν δημιουργούνται οι βάσεις της συγκριτικής φρασεολογίας (εκπρόσωποι: B. Larin, A. Babkin, V. Mokienko, A. Birikh, L. Stepanova, R. Eckert, Z. Fink, κ.α.). Συνεπώς, η προσέγγιση αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί ως ταξινομική στην ταξινόμηση των ΦΜ με βάση τον εντοπισμό των χαρακτηριστικών τους για την περαιτέρω κατηγοριοποίηση.

β) Το μετακλασικό στάδιο ή το λεγόμενο παράδειγμα της συστημικής δομής, όπου η σημασία δίδεται πλέον στην αποκάλυψη της ολικής σχέσης γλωσσικών μονάδων (π.χ. φρασημάτων με λεξήματα, μονάδες γραμματικού και συντακτικού επιπέδου). Η βάση του νέου παραδείγματος είναι η καθολικότητα και η συστημικότητα. Οι ΦΜ σ' αυτό το επίπεδο εξετάζονται από την άποψη των μορφολογικών κριτηρίων τους (N. Amosova, I. Anichkov, A. Kunin, A. Molotkov, V. Zhukov, N. Shansky, I. Chernyshova κ.α.). Σημειωτέον ότι στο στάδιο αυτό η κατάταξη βασίζεται στα μορφολογικά κριτήρια με χρήση δομικής ανάλυσης και μελέτη ονομαστικής λειτουργίας των ΦΜ [Konshova 2006, 8].

γ) Το τρίτο στάδιο περιέχει το παράδειγμα της επικοινωνιακής πραγματικότητας και ενώνει τρεις γλωσσολογικές θεωρίες: του προσδιορισμού λεξήματος (theory of nomination), της αναφοράς (theory of reference) και της γλωσσικής πράξης (theory of speech act), όπου πλέον μελετούνται οι επικοινωνιακές και πραγματολογικές ιδιότητες των φρασημάτων (M. Alexeenko, V. Bondarenko, H. Walter, A. Melerovich κ.α.).

δ) Το τέταρτο και πλέον σύγχρονο στάδιο, που περιέχει το επικοινωνιακό – γνωστικό παράδειγμα, βασίζεται στην προσέγγιση του σχετικά νέου κλάδου της πολιτισμικής γλωσσολογίας (linguoculturology), η οποία βασίζεται στην γνωστική ερμηνευτική μέθοδο και επεξεργάζεται το ερμηνευτικό μοντέλο της έννοιας της ΦΜ [Telia 1996, 14]. Εδώ η γλωσσολογία αποκτά τη δυνατότητα μελέτης των γλωσσικών φαινομένων από την άποψη της ανθρωποκεντρικότητας, αφού συμπεριέλαβε στο σύνολό της τα επιτεύγματα άλλων επιστημών, όπως η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η φυσιολογία κ.α. Ως κύριο θέμα πολλών μελετών κατανοείται η μελέτη των γνωστικών διαδικασιών του φορέα της γλώσσας κατά τη διάρκεια της εκμάθησής της και η περιγραφή διαφόρων λειτουργιών της γλώσσας και της

---

* Irina V. Tresorukova, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια στην Έδρα Βυζαντινής και Νεοελληνικής Φιλολογίας της Φιλολογικής Σχολής του Κρατικού Πανεπιστημίου Λομονόσοφ της Μόσχας.

σκέψης κατά τη δημιουργία και κατανόηση της ομιλίας. Με άλλα λόγια, διαμορφώθηκε η γνωστική προσέγγιση την οποία διακρίνει η τάση προς τυποποίηση των γνωστικών διαδικασιών με στόχο την εξήγηση της φύσης των ΦΜ και την αιτιολόγηση της δυνατότητας απόδοσής τους στην άλλη γλώσσα (Ju. Karaulov, A. Baranov).

Η σχολή της γνωστής Ρωσίδας γλωσσολόγου Β. Τέλια (να μπει και με λατινικά στοιχεία;) διαμορφώνει την ανθρωπο-πολιτισμική προσέγγιση στη μελέτη των ΦΜ, η οποία εξετάζει τη γλώσσα ως αποθήκη και μέσο διάδοσης των εθνικών παραδόσεων, γνώσεων και ιδεών. Το πολυσύστοιχο μοντέλο της φρασεολογικής σημασίας επιτρέπει να διαχωριστούν η σημασιολογία και η πραγματολογία των ΦΜ στη λειτουργία τους.

Πολύ μεγάλη και επίκαιρη σημασία στην μελέτη των ΦΜ αποκτά την τελευταία δεκαετία στη ρωσική επιστήμη η εφαρμογή της γραμματικής κατασκευών (Ch.Fillmore, Constructional grammar). Η βασική της ιδέα στηρίζεται στο ότι το μεγαλύτερο μέρος των εκφράσεων της φυσικής γλώσσας σχηματίζεται με άτυπους κανόνες. Όλοι οι σχηματισμοί λέξεων, η σημασία των οποίων δεν συνάγεται σε ένα απλό άθροισμα των συστατικών τους, ανήκουν στις κατασκευές, οι οποίες πρέπει να περιγράφονται χωρίς να γίνεται διαχωρισμός των γραμματικών και των λεξιλογικών μορφών. Συνεπώς, το σύνολο της φρασεολογίας εμπίπτει στο πλήθος των κατασκευών. Το θετικό μέρος της προσέγγισης αυτής είναι η ενοποίηση όλων των μέσων της λεγόμενης *μεταγλώσσας*, δηλαδή των εργαλείων της μελέτης που χρησιμοποιούνται για την περιγραφή λεκτικών μορφών. Με τον τρόπο αυτό, η φρασεολογία, η οποία βρισκόταν κάπου στο περιθώριο της γλωσσολογίας, αποκτά πλέον ενδιαφέρον για τη γλωσσολογική μελέτη, και με την χρήση της μεθόδου της γραμματικής κατασκευών πολλές φράσεις τύπου «δόξα σοι ο Θεός» ή «εκ νέου», που δε συμπεριλαμβάνονταν στο σώμα της φρασεολογίας, εξετάζονται πλέον υπό το πρίσμα της μελέτης των ΦΜ.

Βεβαίως η εφαρμογή της γραμματικής κατασκευών, η οποία λεξικοποιεί πολλά γραμματικά φαινόμενα, οδηγεί σε μια αδικαιολόγητη περιπλοκή του μηχανισμού της περιγραφής, αφού ο μελετητής, στην προσπάθειά του να περιγράψει όλες τις υπάρχουσες παγιωμένες ή στερεότυπες εκφράσεις με τους κανόνες της γραμματικής, αναπόφευκτα αυξάνει τον αριθμό των κανόνων αυτών. Η μέθοδος αυτή δικαιολογείται μάλλον μόνο σε περιπτώσεις περιγραφής ΦΜ σε μορφή κατασκευών τύπου «...τον ανεβάζει ...τον κατεβάζει», «μου τη δίνει» κ.α.

Σχετικά με την ελληνική φρασεολογία, φαίνεται χρήσιμο να εφαρμοστούν όλες οι μεθοδολογίες που υπάρχουν σε διάφορα στάδια ύπαρξης της φρασεολογίας, δεδομένου ότι, μέχρι στιγμής, σχεδόν κανείς (με εξαίρεση την Ε. Μότσιου [Μότσιου 2007] και τον Χ. Συμεωνίδη [Συμεωνίδης 2000]) δεν έχει ασχοληθεί με την τακτική και μεθοδική κατάταξη των ελληνικών ΦΜ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το τελευταίο στάδιο, γνωστικό και ερμηνευτικό, όπου η ίδια ΦΜ μπορεί να ερμηνεύεται ως ανήκουσα σε διαφορετικές κατηγορίες νοημάτων (π.χ. ΦΜ *τον παίρνω*, όπου: α) του τηλεφώνω, β) κοιμάμαι, γ) κάνω σεξ). Όμως, πριν κανείς εισχωρήσει σε βάθος στη μελέτη των ΦΜ χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε προσέγγιση από τα προαναφερθέντα στάδια, επιβάλλεται να δοθεί ο ορισμός της ΦΜ και να καθοριστεί η σχετική ορολογία.

Στη σύγχρονη γλωσσολογία δεν υπάρχει ενιαία άποψη για τον ακριβή καθορισμό της φρασεολογικής μονάδας (*φρασεολογισμός* σύμφωνα με τη ρωσική ορολογία, ή *ιδιωτισμός* σύμφωνα με την ελληνική) ως γλωσσική μονάδα. Υπάρχουν διάφορες προσεγγίσεις στον όγκο του συνόλου των ΦΜ και τον χαρακτήρα των γλωσσικών φαινομένων, που χαρακτηρίζονται ως φρασεολογισμοί/ιδιωτισμοί. Την αναγκαιότητα ενός ακριβούς προσδιορισμού επιβεβαιώνουν διάφορα λεξικογραφικά άρθρα, όπου στο λήμμα της λέξης περιλαμβάνονται ως ΦΜ διάφορες παροιμίες, ρητά και κύρια ονόματα (π.χ. «Μικρά Είσοδος» μαζί με «ή μικρός μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου» και «μικρές αγγελίες» [Μπαμπινιώτης 1998, 1112]) ή μόνο ιδιώματα τύπου «τον έπιασαν κορόιδο». Ένα ακόμη σημαντικό φαινόμενο, που χρίζει προσοχής και μελέτης είναι η ένταξη της ΦΜ στο

λεξικό (πρόκειται για μια σύγχυση από διάφορες γραμματικές μορφές, όπως π.χ. «του πήγε τρεις και πέντε», ενώ «μου την έδωσε» κ.α.), γεγονός που μπερδεύει τον αναγνώστη και δεν του δίνει δυνατότητες να αντιληφθεί την γραμματική ποικιλότητα της συγκεκριμένης ΦΜ.

Στην ελληνική γλωσσολογική παράδοση, δεν υπάρχει μια καθαρά ενοποιημένη σημασιολογική κατάταξη των ΦΜ και είναι λίγοι οι επιστήμονες που ασχολήθηκαν με τη θεωρία της φρασεολογίας. Ο Χ. Συμεωνίδης [Συμεωνίδης 2000] κάνει μια εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία οριοθετώντας μια προσέγγιση στο θέμα της σημασιολογικής και μορφολογικής κατάταξης των ΦΜ. Η Άννα Αναστασιάδη-Συμεωνίδη [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη 2006] χαρακτηρίζει όλες τις ΦΜ ως στερεότυπες εκφράσεις και δε δίνει μια πιο ακριβή ταξινόμηση θεωρώντας ότι η διεθνής ταξινόμηση, που προτείνεται σε διάφορες επιστημονικές εργασίες, λόγω της πολυπλοκότητας και αδιαφάνειάς της, επιφέρει περισσότερες δυσκολίες παρά διευκολύνει τη μελέτη.

Ο Νίκος Σαραντάκος [Σαραντάκος, 2013] προτείνει τη δική του κατάταξη και προτιμά τον όρο «παγιωμένες εκφράσεις» θεωρώντας ότι «παρουσιάζουν έναν βαθμό παγίωσης ή στερεοτυπικότητας» [Σαραντάκος 2013, 11]. Τον ίδιο όρο προτείνει στη διατριβή της και η Αλεξάνδρα Χιώτη [Χιώτη 2010].

Η ομάδα συντακτών [Δεμίρη – Προδρομίδου κ.α., 2002] και η Μυτουλά [Μυτουλά, 2006] προτείνουν οι ΦΜ να αποκαλούνται, κατά κύριον λόγο, ως ιδιοτισμοί και εκφράσεις.

Όλη αυτή η ποικιλία και διαφοροποίηση της ορολογίας προκαλεί μια σύγχυση σε ό,τι αφορά την ολοκληρωμένη εικόνα σημασιολογικής κατάταξης των ΦΜ της ελληνικής γλώσσας.

Η δική μας προσπάθεια προσέγγισης και τακτοποίησης της ορολογίας στη σημασιολογική ταξινόμηση των ΦΜ της ελληνικής γλώσσας στηρίζεται στη ρωσική θεωρία της φρασεολογίας και πιο συγκεκριμένα τις πρόσφατες μελέτες των Ρώσων επιστημόνων Baranov και Dobrovolsky [Baranov, Dobrovolsky 2008, 2013]. Όπως έχουμε αναφέρει, η σημερινή σημασιολογική κατάταξη των ΦΜ θεωρείται πλέον δευτερεύουσα και καθορίζεται από συγκεκριμένες υποθέσεις της μελέτης. Η μελέτη της σημασιολογίας και της σύνταξης των ΦΜ, η λεξικογραφική περιγραφή τους, η μελέτη της φρασεολογίας συγκεκριμένων συγγραφέων, καθώς και η ανάλυση της λειτουργίας των ΦΜ στην ομιλία, με βάση το υλικό μεγάλων corpora κειμένων, βοήθησαν στην εμφάνιση της κατάταξης, που στην ουσία είναι απλή, αιτιολογημένη από σημασιολογική άποψη και με πρακτικούς προσδιορισμούς. Για το λόγο αυτό, θεωρούμε ότι η προτεινόμενη κατάταξη ανταποκρίνεται στις αναζητήσεις της αντίληψης των μελετητών για την ουσία διάφορων γλωσσικών φαινομένων, που αποτελούν το φρασεολογικό σύστημα της γλώσσας.

Η προτεινόμενη κατάταξη περιέχει:

α) *Παγιωμένες εκφράσεις* (αποδεχόμαστε την πρόταση του Ν. Σαραντάκου και της Α. Χιώτη, διότι ο όρος «στερεότυπες εκφράσεις» της Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, στη σημασιολογική του έννοια περιέχει μάλλον πολύ ευρεία έννοια των ΦΜ και δεν δείχνει την «παγίωση» που απαιτεί ο συγκεκριμένος συνδυασμός λέξεων). Πρόκειται για τη μεγαλύτερη ομάδα των ΦΜ της ελληνικής, η οποία αποτελεί τον πυρήνα του φρασεολογικού συστήματος οποιασδήποτε γλώσσας, όπου ανήκουν οι εκφράσεις τύπου «διαβόλου κάλτσα», «τενεκές ξεγάνωτος», «τα αρπάζω γερά», «μου τη δίνει» κ.α. Εκτός από τη συγκεκριμένη ομάδα, διάφοροι επιστήμονες, ανάλογα με τους στόχους της μελέτης τους, ξεχωρίζουν διάφορους τύπους: συντακτικούς (ρόλος της ΦΜ στην πρόταση – κατηγορούμενο, αντικείμενο κ.α.), λεκτικές κατηγορίες (ονοματικές («τενεκές ξεγάνωτος», «ζωντανή εγκυκλοπαίδεια»), ρηματικούς («παίρνω πολύ αέρα», «άγομαι και φέρομαι»), προθετικούς («ούτε κατά διάνοια», «επί τέλους»). Υπάρχουν επίσης οι λεγόμενες σημασιολογικές ομάδες παγιωμένων εκφράσεων, όπου διακρίνονται λειτουργικές τάξεις παγιωμένων εκφράσεων-όρων («Μεγάλη Άρκτος»), παγιωμένων εκφράσεων-κύριων ονομάτων («Μικρά Ασία», «Άπω Ανατολή») κ.α. Εδώ συμπεριλαμβάνονται και λεκτικοί τύποι, που μοιάζουν με λεκτικές φόρμουλες τύπου «Δόξα σοι ο Θεός» κ.α., παγιωμένες εκφράσεις-σχόλια τύπου «πες το ψέματα», «μαθημένα τα βουνά

στα χιόνια» κ.α. (οι ίδιοι λεκτικοί τύποι και φόρμουλες συμπεριλαμβάνονται και στην πέμπτη, καθαρά λειτουργική ομάδα των ΦΜ (βλ. παρακάτω). Στις εκφράσεις-σχόλια μπορούμε να διακρίνουμε και το λεγόμενο είδος λεκτικής παρουσίασης της ενέργειας (performative idioms), που εκφράζει κάποια λεκτική πράξη τύπου «Μα τω Θεώ!» «Λόγω τιμής!» (όρκος) «Τρέχα γύρευε!» (άρνηση), «Κούνια που σε κούναγε!» (αμφισβήτηση), «Ασήμωσε!» (παρακλήση) κ.α. Στο είδος αυτό εντάσσονται επίσης άλλοι λεκτικοί τύποι των παγιωμένων εκφράσεων τύπου φόρμουλες απάντησης («Μερσί – Η μύτη σου τουρσί», «Πώς πάει; - Εδώ») και φόρμουλες ερώτησης κ.α. [Baranov, Dobrovolsky 2008, 78 - 95]

Δεδομένου ότι η σύγχρονη θεωρία της φρασεολογίας δε δίνει μια σαφή απάντηση στην ερώτηση ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά πρέπει να περιέχουν οι ΠΕ σε σύγκριση με άλλες ΦΜ, φαίνεται λογικό να εφαρμόζονται διάφορες προσεγγίσεις σε συγκεκριμένες ομάδες των ΠΕ, καθεμία από τις οποίες διαθέτει το δικό της σύνολο χαρακτηριστικών στοιχείων [Baranov, Dobrovolsky 2008, 59]. Έτσι, μπορούμε να ξεχωρίσουμε ορισμένους σχετικά γενικούς παράγοντες που λειτουργούν σε περίπτωση κατάταξης των ΦΜ στην ομάδα των ΠΕ:

- Κριτήριο μεταφορικού μοντέλου: υψηλός βαθμός μεταφορικότητας («μου ανάβουν τα λαμπάκια»).
- Σημασία του αδιαφανούς στοιχείου: σημαντικός παράγοντας είναι το διαφανές (όπως στην ΠΕ «σκληρό καρύδι» το στοιχείο «σκληρό») και το αδιαφανές στοιχείο (όπως στην ΠΕ «Γης Μαδιάμ» το στοιχείο «Μαδιάμ»).
- Ασυνήθεια της βασιμότητας της σύγκρισης («του λάσκαρε η βίδα», «ψώνισε την Αγγελικούλα»)

β) *Στερεότυπες εκφράσεις* (collocations) οι οποίες δεν παρουσιάζουν τόσο έντονη «παγίωση» μέσα στο λέξημα, δηλαδή μία από τις λέξεις της έκφρασης διατηρεί την κυριολεκτική της έννοια και άλλη έχασε, πλήρως ή εν μέρει, την έννοιά της (π.χ. «βρέχει καρεκλοπόδαρα», «ήλιος με δόντια»). Στις στερεότυπες αυτές εκφράσεις, π.χ. στην έκφραση «βρέχει καρεκλοπόδαρα» το ρήμα είναι ελεύθερο, ενώ η λέξη «καρεκλοπόδαρα» έχει χάσει την έννοιά της και προσκόλλησε στο ρήμα, έχοντας δημιουργήσει μια ενιαία, στερεότυπη έκφραση. Το ρήμα «βρέχει» μπορεί να παρουσιάζεται και σε άλλες εκφράσεις τύπου «βρέχει του σκοτωμού» ή «βρέχει τουλούμι», ενώ μια άλλη έκφραση με το ρήμα βρέχω «του τις βρέχω» ανήκει πλέον στην κατηγορία των ΠΕ, επειδή και το ρήμα πλέον έχει χάσει την κυριολεκτική του έννοια. Στη μελέτη των στερεότυπων εκφράσεων μπορεί τέλεια να εφαρμοστεί το λεκτικό μοντέλο «Έννοια - κείμενο», που προτείνουν οι Zholtovsky και Melchuk [Zholtovsky, Melchuk 1967] και σε αυτή την περίπτωση η κατάταξη ομάδων μπορεί να βασίζεται σε είδη των λεκτικών λειτουργιών και να αναγνωρίζονται στερεότυπες εκφράσεις με λειτουργίες – MAGN, - OPER-FUNC, – REAL-FACT, -SING, -MULT κ.α.

Η μελέτη των λειτουργιών αυτών προσφέρει γενικά τη δυνατότητα να δοθούν νέες έννοιες στη θεωρία της φρασεολογίας και της λεξικολογίας και να προσδιορίσει πιο συγκεκριμένες μορφές δημιουργίας των ΣΕ στην ελληνική γλώσσα. Είναι όμως θέμα ξεχωριστής έρευνας και δεν θα συμπεριληφθεί λεπτομερώς στην παρούσα μας υπόθεση.

Επίσης υπάρχουν και οι λεγόμενες *μεταφορικές στερεότυπες εκφράσεις*, όπου το πρώτο στοιχείο της έκφρασης είναι η βάση ενώ το δεύτερο παίζει το ρόλο της μεταφοράς, π.χ. «τρώω τον άμπακο».

γ) *Παροιμίες και παροιμιακά είδη*. Σχετικά με αυτή την κατηγορία συνήθως οι απόψεις διίστανται. Αρκετοί μελετητές δεν συμπεριλαμβάνουν τις παροιμίες στο σύνολο των ΦΜ, άλλοι τις θεωρούν συγγενικές προς τις ΦΜ [Μυτουλά 2006, 41 - 79]. Εμείς θα ακολουθήσουμε τη θεωρία των περισσότερων Ρώσων επιστημόνων [Baranov, Dobrovolsky 2008, Permyakov 2001 κ.α.], που θεωρούν ότι παροιμίες είναι ΦΜ με σύνθεση της πρότασης και περιέχουν την ιδέα της καθολικότητας, τη συμβουλή ή τη σύσταση και χαρακτηρίζονται από μια σχετική ανεξαρτησία στα συμφραζόμενα.

Σύμφωνα με την επικρατούσα παράδοση [Μυτουλά 2006, 80-89], στην ελληνική γλώσσα ξεχωρίζουν:

- *Παροιμίες*: η Μυτουλά τις χαρακτηρίζει ως “στερεοτυποποιημένα, παγιωμένα σύνολα που δεν σχηματίζονται κάθε φορά εκ νέου, αλλά αναπαράγονται ως προϋπάρχουσες, έτοιμες στη μορφή μονάδες του λόγου και έχουν κοινά χαρακτηριστικά, όπως: είναι παγιωμένες, αποτελούν σημεία τυπικών καταστάσεων ή σχέσεων, διαθέτουν ορισμένα κοινά γλωσσικά γνωρίσματα” («Σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση»).
- *Γνωμικά (ρητά)*: «μηδέν άγαν», «πάν μέτρον άριστον».
- *Έπεα πτερόεντα*: εκφράσεις από ιστορικές ή λογοτεχνικές πηγές «Μολών λαβέ», «Εν οίδα ότι ουδέν οίδα», «Μαζί τα φάγαμε».

Ο τομέας αυτός έχει ερευνηθεί αρκετά καλά, για το λόγο αυτό θα αποφύγουμε τις λεπτομέρειες ανάλυσης.

δ) *Γραμματικοί φρασεολογισμοί*. Η ομάδα αυτή συνήθως δεν συμπεριλαμβάνεται στο σύνολο των ΦΜ, οι περισσότεροι μελετητές την αποφεύγουν και την κατατάσσουν στην κατηγορία «συντακτικές εκφράσεις» ή «προθετικές εκφράσεις».

Κατά την άποψή μας είναι μια ξεχωριστή ομάδα των ΦΜ που περιέχουν δύο και περισσότερες λέξεις και χαρακτηρίζονται:

- από «παγίωση» της έννοιας από την άποψη σημασιολογίας (δηλαδή το περιεχόμενό τους και η μορφή τους δεν εξηγούνται με κανονικούς κανόνες) – π.χ. «λες και»,
- από την άποψη της γραμματικής έχουν σχέση με ασυνήθιστη χρήση γραμματικών κανόνων – π.χ. «άκου λέει»,
- είναι συνδυασμός διάφορων βοηθητικών μερών του λόγου – π.χ. «όχι μόνο, αλλά και», «και λοιπόν»,
- μερικές γραμματικές ΦΜ χρησιμοποιούνται ως παραδειγματοποιητές – π.χ. – «φέρ’ ειπείν», «ας πούμε».

Εδώ μπορούμε να ξεχωρίσουμε τις εξής υποομάδες:

- *φρασεολογικοί σύνδεσμοι* τύπου «ούτε... ούτε», «όχι μόνο... αλλά και» κ.α.
- *φρασεολογικές προθέσεις* τύπου «με βάση», «σε σύγκριση», «σύμφωνα με» κ.α.
- *επιρρηματικές και επιθετικές προθετικές εκφράσεις* τύπου «εν τάξει», «εν γένει», «εν ενεργεία»

ε) *Γλωσσικοί τύποι (φόρμουλες)*. Εδώ ανήκουν οι ΦΜ που χρησιμοποιούνται σε διάφορες επικοινωνιακές περιστάσεις και συνήθως εκφράζουν κάποια αντίδραση ή διαφωνία του συνομιλητή στα λεγόμενα: «Πώς και έτσι;», «Ε και;», «Ταιριάζουνε και συμπεθεριάζουνε»...

Από την άποψη της σημασιολογίας οι τύποι αυτοί είναι δεικτικοί και έχουν μια συγκεκριμένη εκφραστική δύναμη ή προσδιορίζουν κάποιο εκφραστικό χαρακτηριστικό. Στην ομάδα αυτή προτείνουμε να γίνει διαχωρισμός των εξής υποομάδων:

- *τύποι – σχολιασμοί*: είναι ολοκληρωμένες εκφράσεις με ένδειξη σε ασυνήθιστα στοιχεία μιας συνηθισμένης κατάστασης – π.χ. «Πού ακούστηκε αυτό;», «Πλάκα-πλάκα».

Εδώ ως σχόλια μπορούν να χρησιμοποιούνται και παροιμίες με τη διαφορά όμως ότι οι τελευταίες φέρουν μια έννοια καθολικότητας και είναι ανεξάρτητες προτάσεις-δηλώσεις

- *τύποι-ευχές, όρκοι*: είναι επιδεικτικές ΦΜ που δεν επιδεικνύουν κάποια κατάσταση τον κόσμο, αντιθέτως διαπιστώνουν κάποια σχετική κατάσταση («Φτου σου!», «Μα το Θεό!», «Να σας ζήσει!»),
- *τύποι-παράγοντες συναισθηματικής φόρτισης*: δε σχολιάζουν συνήθως την κατάσταση, αλλά αντιθέτως μειώνουν ή αυξάνουν τη συναισθηματική φόρτιση και έτσι διακόπτουν την ομαλή πορεία της συζήτησης («Έλα;», «΄Αι στο διάολο!»),
- *φόρμουλες απάντησης*: κύριο ρόλο παίζει η ατοπία της προηγούμενης λεκτικής πράξης του συνομιλητή. Οι φόρμουλες αυτές επιφέρουν στην επικοινωνία πρόσθετες σημασίες, όπως

π.χ. έλλειψη βούλησης του συνομιλητή να απαντήσει στην ερώτηση που του τέθηκε («Μερσί-Η μύτη σου τουρσί»),

- *φόρμουλες ερώτησης*: εκτίμηση κάποιων παραγόντων της επικοινωνίας, και οι συνθήκες επιτυχίας των γλωσσικών αυτών τύπων προκαλούνται από την κατάσταση της επικοινωνίας («Τι μύγα τον τσίμπησε;»)

Αυτή είναι σε γενικές γραμμές η προτεινόμενη σημασιολογική κατάταξη των ΦΜ στην ελληνική γλώσσα και η ορολογία που, κατά τη γνώμη μας, μπορεί να καλύψει με μεγαλύτερη πληρότητα τα ζητήματα που προκύπτουν στη σωστή οριοθέτηση των ΦΜ, αν και, όπως είναι φυσικό, είναι ακόμη πολλά τα θέματα που χρήζουν περαιτέρω έρευνας και βαθύτερης μελλοντικής μελέτης.

Σχετική βιβλιογραφία

- Alefirenko: Алефиренко Н.Ф., *Фразеология в свете современных лингвистических парадигм*. Μ., ЭЛПИС, 2008.
- Baranov, Dobrovolsky: Баранов А.Н., Добровольский Д.О. *Аспекты теории фразеологии*, Μ., Знак, 2008.
- Baranov, Dobrovolsky: Баранов А.Н., Добровольский Д.О. *Общая фразеология*. Μ., 2013.
- Zholtonsky, Melchuk: Жолтовский А.К., Мельчук И.А., *О семантическом синтезе // Проблемы кибернетики*, вып. 19. Μ., 1967
- Kovshova: Ковшова М.Л., *Языковая и культурная специфика фразеологического знака: теоретические и методологические основы исследования*.// Вопросы филологии, 3 (2006). С. 6-12
- Permyakov: Пермяков Г.Л., *Пословица и поговорки народов Востока*. Μ., Лабиринт 2001.
- Telia: Телия В.Н., *Русская фразеология. Семантические, прагматологические и лингвокультурологические аспекты*. Μ., Языки русской культуры, 1996.
- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ-ΣΥΜΕΩΝΙΔΗ, Α., ΕΥΘΥΜΙΟΥ Α., *Οι στερεότυπες εκφράσεις και η διδακτική της νέας ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας*, Αθήνα, Πατάκη, 2006.
- Μπαμπινιώτης: ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Αθήνα, Κέντρο λεξικολογίας ΕΠΕ, 1998.
- Δεμίρη-Προδρομίδου, Ε., ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΝΕΣΤΟΡΑ, Δ., ΤΡΥΦΩΝΑ-ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ, Ν., *Η γλώσσα των ιδιωτισμών και των εκφράσεων*, 2002.
- Μότσιου: ΜΟΤΣΙΟΥ, Ε., *Αντιπαραθετική φρασεολογία: από τη θεωρία στην πράξη, η περίπτωση του ιδιωτισμικού πεδίου της «εξαπάτησης» // 8ο Διεθνές Συνέδριο Ελληνικής Γλωσσολογίας, Ιωάννινα, 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2007*, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (http://www.linguist-uoi.gr/cd_web/docs/greek/032_motsiouICGL8.pdf)
- Μιτουλά: ΜΥΤΟΥΛΑ, Αικ., *Νεοελληνική παροιμία*, Αθήνα, Αδ. Κυριακίδη, 2006.
- Σαραντάκος: ΣΑΡΑΝΤΑΚΟΣ, Ν., *Λόγια του αέρα*, Αθήνα, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2013.
- Συμεωνίδη: ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ, Χ., *Εισαγωγή στην ελληνική φρασεολογία*, Θεσσαλονίκη. Κώδικας, 2000.
- Χιώτη: ΧΙΩΤΗ, Α., *Παγιωμένες εκφράσεις της νέας ελληνικής: ιστορική διάσταση, ταξινόμηση και στερεοτυπικότητα*, Θεσσαλονίκη, ΑΠΘ, 2010.